

ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE VAN HET BODEMARCHIEF TER HOOGTE VAN DE STASEGEMSESTEENWEG TE HARELBEKE

PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

ABO Archeologische Rapporten 466

Rapport opgemaakt door: Anna De Rijck

Kontichsesteenweg 38

2630 Aartselaar

december 2017

Dossiernr. 22049.R.01

OE: 2017D277

COLOFON

Titel

Archeologische evaluatie van het bodemarchief ter hoogte van de Stasegemsesteenweg te Harelbeke: programma van maatregelen

Auteurs

Anna De Rijck

Projectnummer

- 22049 (intern)
- 2017D277 (Agentschap Onroerend Erfgoed)

Plaats en Datum

Aartselaar, juni-september 2017

Reeks en nummer

ABO archeologische rapporten 466

ISSN 2406-3940

RAPPORTFICHE

Versies		
Versie	Datum	Status
v0	28/09/2017	Interne draft
v1	29/09/2017	Externe draft / definitieve versie
v2	02/10/2017	Definitieve versie
V3	31/10/2017	Herziene versie

Projectteam	
<i>Functie</i>	<i>Naam</i>
Projectleider	Jan Coenaerts
Business Unit Manager	Toon Moeskops
Kwaliteitscontrole	Anouk Van der Kelen/Jan Coenaerts
Director	Patrick Hambach

INHOUD

1	Reeds uitgevoerd vooronderzoek	6
1.1	Administratieve gegevens	6
1.2	Aanleiding van het onderzoek.....	7
1.3	Resultaten van het vooronderzoek.....	9
2	Motivatie vervolgonderzoek	11
3	Vervolgonderzoek	12
3.1	Afbakening vervolgonderzoek.....	12
3.2	Wetenschappelijke doelstellingen	12
3.3	Onderzoeksstrategie	14
3.4	Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code Goede Praktijk.....	16
3.5	Geschatte duur van de opgraving	16
3.6	Kostenraming van de opgraving.....	16
3.7	Competenties uitvoerders.....	16
3.8	Bewaring van het archeologisch ensemble.....	17
4	Kwaliteitscontrole en ondertekeneng.....	18

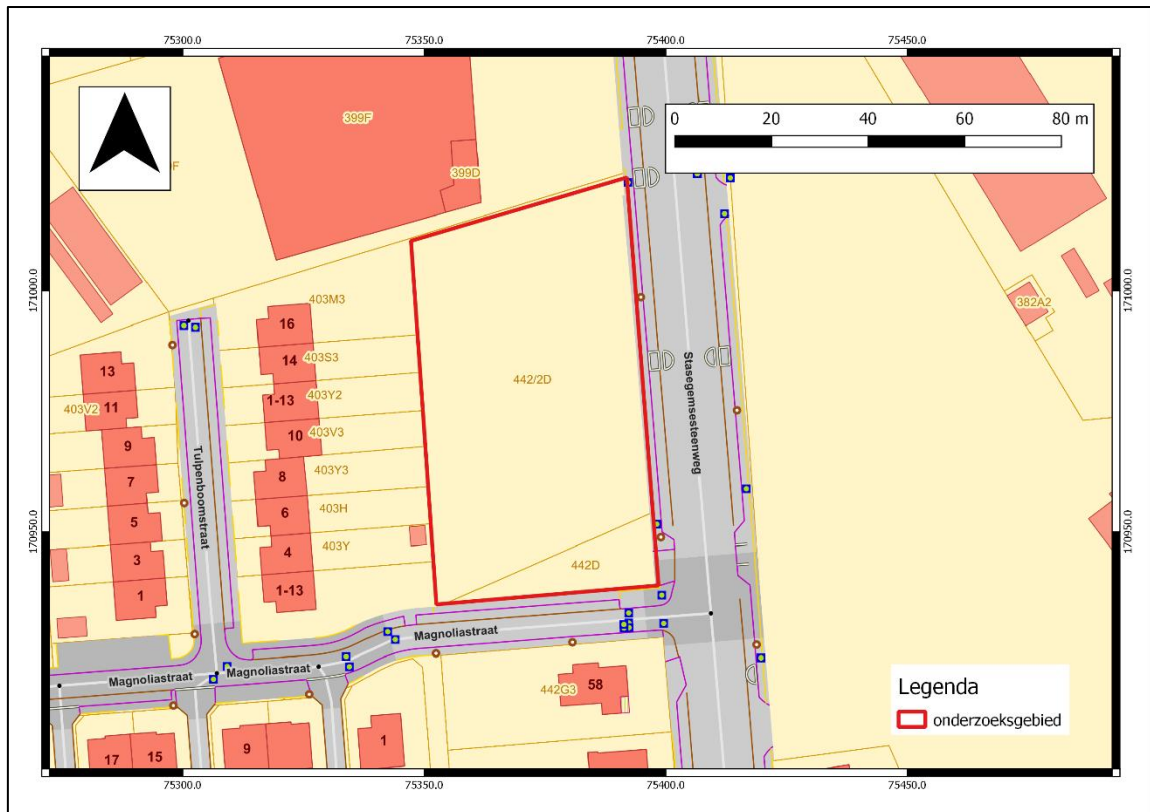
LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: GRB met aanduiding van het studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017)	7
Figuur 2: Bouwplan van toekomstige situatie (aangeleverd door opdrachtgever)	8
Figuur 3: Allesporenkaart proefsleuvenonderzoek (Abo nv).....	12

1 REEDS UITGEVOERD VOORONDERZOEK

1.1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode	Onroerend Erfgoed: 2017D277
ISSN-nummer	2406-3940
Erkend Archeoloog	ABO NV
Erkenningsnummer	OE/ERK/Archeoloog/2016/00167
Naam + adres onderzoeksgebied	
- straat + nr.:	Stasegemsesteenweg (ten noorden van huisnummer 58)
- postcode :	8530
- fusiegemeente :	Harelbeke
- land :	België
Lambertcoördinaten (EPSG:31370)	xMin, yMin 75346.9, 170934.95 xMax, yMax 75398.7, 171024.25
Kadaster	
- Gemeente :	Harelbeke
- Afdeling :	2
- Sectie :	B
- Percelen :	442/2D 442D
Onderzoekstermijn	Juni-november 2017

Figuur 1: GRB met aanduiding van het studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017)

1.2 AANLEIDING VAN HET ONDERZOEK

Er worden 28 onderkelderde appartementen verdeeld over vier blokken met een oppervlakte van ieder ongeveer 200m² gebouwd. Verder worden er nutsleidingen voorzien en worden ook een aantal bomen en struiken aangeplant.

De diepte van de verstoring bedraagt 3,65m onder het maaiveld. Ter hoogte van de liftkoker gaat deze nog ongeveer 75cm dieper en bedraagt de verstoringdiepte bijgevolg - 4,40m MV. De nutsleidingen zitten op ca 1,50m diepte.

Figuur 2: Bouwplan van toekomstige situatie (aangeleverd door opdrachtgever)

1.3 RESULTATEN VAN HET VOORONDERZOEK

Op basis van landschappelijke en archeologische/historische gegevens kan een inschatting gemaakt worden van de aard en ouderdom van eventuele archeologische vindplaatsen ter hoogte van het studiegebied. Hierbij wordt er van uitgegaan dat het spreidingspatroon van archeologische vindplaatsen sterk afhankelijk is van de fysieke eisen die werden gesteld aan het landschap.

Topografisch bevindt het studiegebied zich op een zandige opduiking tussen de Leievallei en het Provinciaal Domein De Gavers. Verder situeert het zich ten noordoosten van de Collegewijk en tegenover het Forestierstadion.

Het studiegebied situeert zich net ten noorden van de zandleem- en leemstreek. Ter hoogte van het grootste deel van het studiegebied bevindt zich bodemtype Sdp. Dit bodemtype kenmerkt zich door matig natte, matig gleyige gronden op lemig zand zonder profielontwikkeling. De bouwvoor is donkergrijs en 25 à 40cm dik. De onderliggende Cg heeft een roestig gevlekt aspect, een grijze kleur en bevat schelpresten. In het geval van een kleiig substraat is de bodem erg nat. In het noorden situeert zich een spie die in een OB-zone valt en waar de bodem dus verstoord werd door bouwwerkzaamheden.

Het studiegebied ligt vlakbij de vicus ter hoogte van de Collegewijk. Reeds in historische bronnen uit de 15^e en 17^e eeuw wordt de vicus beschreven. Hierin werd melding gemaakt van nog rechtstaande stenen Romeinse ruïnes. De site zou zo'n 6 hectare groot geweest zijn en liep via de wijk, langs de Heirbaan en misschien zelfs tot aan de kerk. De vicus kan beschouwd worden als een belangrijk religieus en economisch Romeins centrum.¹ Het is echter een andere belangrijke Romeinse nederzetting die zich ontwikkelde ter hoogte van het Marktplaats die zal uitgroeien tot de stad Harelbeke. Op 500m ten zuiden van het studiegebied bevindt zich de belangrijkste middeleeuwse heerlijkheid met het omwalde goed "Ter Halle" als kern. De eerste vermelding dateert begin 12^e eeuw. Harelbeke situeert zich ook deels binnen het Methelawoud dat ontbost wordt ten gunste van het in cultuur brengen van deze arealen sinds de 11^e eeuw. Het is echter niet gekend of het studiegebied zelf binnen het woud lag of niet. Rond 1100 is er ook voor het eerst sprake van een stadhuis en Harelbeke wordt tot grafelijke stad uitgeroepen. Deze laatste is een open stad, zonder stadsmuren maar met vestingen en grachten. Tijdens de 15^e, 16^e en 17^e eeuw wordt de stad veelvuldig door oorlog en conflicten geteisterd.

Op de cartografische bronnen is vooral de ligging vlakbij de baan en de afwezigheid van bebouwing te zien. Opvallend is verder het veelvuldig voorkomen van sites met walgracht.

De archeologische waarden in de omgeving kunnen gebundeld worden als sporen en vondsten uit de steentijd tot nieuwe tijd met een zeer duidelijk zwaartepunt in de Romeinse periode. Tijdens veelvuldig archeologisch onderzoek (jaren '70 tot recentelijk onderzoek) is intensieve bewoning tijdens de midden-Romeinse periode overvloedig bevestigd. De vicus ter hoogte van de Collegewijk net ten zuidwesten van het studiegebied werd meermaals onderzocht. Verder werd ook een grafveld ten noorden van het studiegebied blootgelegd. In de rest van de omgeving kwamen eveneens veel Romeinse sporen aan het licht. Daarnaast werden her en der ook enkele lithische artefacten, sporen uit de metaaltijden, volle, late en post-middeleeuwen aangetroffen.

¹ www.harelbeke.be

Tijdens de laatste eeuwen werd geen verstoring aan beide percelen aangebracht. De toekomstige verstoring bestaat voornamelijk uit een diepe verstoring (- 3,65m MV en ter hoogte van de liftkoker tot - 4,40m MV) voor de bouw van blokken met in totaal 28 appartementen. Verder worden ook nutsleidingen en de aanplanting van een aantal bomen en struiken gepland. Het archeologische vlak zal hierbij onherroepelijk worden verstoord.

Het uitgevoerde proefsleuvenonderzoek aan de Stasegemsesteenweg te Harelbeke (totaal oppervlak van het onderzoeksgebied 3.720m²) heeft de verwachting uit de bureaustudie grotendeels ingelost. In totaal werden er 3 proefsleuven en enkele kijkvensters geplaatst waarin in totaal 35 sporen werden geïdentificeerd. Deze sporen lijken te wijzen op de mogelijke aanwezigheid van een (Romeins) erf op de onderzoekslocatie. Gezien de afwezigheid van vondstmateriaal konden de aangetroffen paalkuilen immers niet gedateerd worden. Dit erf valt echter naar alle waarschijnlijkheid in verband te brengen met de reeds gekende aanwezige Romeinse vicus in de nabije omgeving. De duidelijke aanwezigheid van archeologisch interessante sporen duiden op de noodzaak om verder archeologisch onderzoek uit te voeren onder de vorm van een vlakdekkende opgraving. De archeologische meerwaarde en kenniswinst zit voor deze locatie vervat in het feit dat het ons mogelijk in staat stelt om de periferie van de reeds gekende Romeinse vicus beter af te bakenen.

2 MOTIVATIE VERVOLGONDERZOEK

De archeologische sporen die aangetroffen worden zijn niet talrijk of dens aanwezig maar wijzen wel op menselijke occupatie gedurende de (vermoedelijk) Romeinse periode. Wellicht maken de sporen deel uit van de noordelijke rand van de vicus. Mogelijk situeerden zich ook sporen uit andere periodes (bijv. middeleeuwen) binnen het onderzoeksgebied. Gezien het ontbreken van vondstmateriaal kon het sporenbestand echter niet gedateerd worden.

Een vervolgonderzoek onder de vorm van een vlakdekkende opgraving lijkt – mede na overleg met en advies van professor Wim De Clercq die de regio als archeologisch expert erg goed kent - aangewezen om diverse redenen:

- De aard, bewaring, densiteit en interpretatie van de aanwezige sporen dient verder onderzocht te worden. Er werden een aantal ontegensprekelijk antropogene sporen (paalkuilen, greppels, ...) aangetroffen.
- In de directe omgeving werd al heel wat archeologisch onderzoek uitgevoerd. Een vlakdekkend onderzoek kan het archeologische overzicht van de regio en meer specifiek van de wijk verder ruimtelijk en inzichtelijk invullen.
- Mogelijk bevindt zich hier de noordelijke rand van de vicus. Deze afbakening kan het inzicht in het uiterlijk en de indeling van de zuidelijk gelegen vicus vervolledigen. Ook de nabijheid in het noorden van een Romeins grafveld en een Frans legerkamp uit de nieuwe tijd² biedt een interessante ruimtelijke omkadering.
- Er kan tijdens een opgraving extra aandacht gegeven worden aan daterend vondstmateriaal. Mogelijk kunnen een aantal sporen ook in een andere periode dan de Romeinse gedateerd worden maar dit vergt nader onderzoek en een groter ruimtelijk kader.
- Er kan meer inzicht verworven worden in de bodemkundige en geologische eigenschappen van het onderzoeksgebied en de relatie van de archeologische sporen tot het omgevende landschap.

² persoonlijke communicatie professor Wim De Clercq

3 VERVOLGONDERZOEK

3.1 AFBAKENING VERVOLGONDERZOEK

Gezien het verspreid voorkomen van sporen binnen het plangebied en het tot nu toe niet kunnen onderzoeken van de zone ten zuiden van de waterdragende gracht wordt het volledige plangebied (3.720m²) geadviseerd naar vervolgonderzoek toe.

Figuur 3: Allesporenkaart proefsleuvenonderzoek (Abo nv)

3.2 WETENSCHAPPELIJKE DOELSTELLINGEN

De doelstelling van het vooronderzoek – het vaststellen van de aanwezigheid van een archeologische site en de karakteristieken en bewaringstoestand van deze site, alsook een analyse van de relatie met het landschap, de waarde en de impact van de geplande werken – werd tijdens het bureauonderzoek en aansluitende proefsleuvenonderzoek gehaald.

Gezien echter de aard en datering van de sporen deel uitmakend van de site nader onderzoek vergen is een vervolgonderzoek noodzakelijk. Hierin dient ook het grotere ruimtelijke en chronologische kader mee in rekening genomen te worden.

Volgende onderzoeksvragen dienen beantwoord te worden:

- Wat is de aard, omvang, datering en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?

- Hoe verhoudt de site zich in zijn ruimere omgeving met betrekking tot de onderzochte periodes?
- Is er een duidelijk verband met de sporen/structuren uit het archeologische onderzoek uit de directe omgeving?
- Kunnen de sporen deel uitmaken van de noordelijke afbakening van de vicus en zo ja, wat zijn de kenmerkende aspecten van deze randzone?
- Welk is de relatie tussen de archeologische sporen en het landschap?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Kan de occupatie van de site in verschillende sub - fases opgedeeld worden?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren? Maken de paalkuilen deel uit van één of meerdere gebouwplattegrond(en)?
- Staan de aangetroffen greppels en grachten met elkaar in verband? Zo ja, kan er een duidelijke functie en chronologie aan de aanwezige greppel en grachtstructuren worden toegekend? Leren deze eventueel iets over de ruimtelijke indeling van de vicus?
- Zijn er resten van begraving (inhumatie, crematie,...) teruggevonden?
- Zijn er aanwijzingen dat er ambachten werden uitgevoerd op de site? Zo ja, welke?
- Is het onderzoeksterrein op te delen in verschillende zones (woonzone, ambachtszone, enzovoort)? Zo ja, hoe was het terrein opgedeeld?
- Tot welke vondstcategorieën behoren de vondsten? Kunnen ze verder worden ingedeeld in meer specifieke categorieën? In welke staat verkeren de vondsten? Zijn ze goed of slecht geconserveerd? Zijn er duidelijke vondsconcentraties te onderscheiden op de site?
- Welke typologische ontwikkeling maakte het aardewerk door in de aangetroffen fasen?
- Indien er tijdens het vervolgonderzoek eveneens weinig vondstmateriaal wordt aangetroffen: hoe kan de afwezigheid hiervan verklaard worden?
- Leert het vondstmateriaal iets over de status van de bewoners, culturele invloeden vanuit andere gebieden, herkomst van de materialen, religieuze of rituele aspecten, ...?
- Leert het natuurwetenschappelijk onderzoek iets over het eetpatroon, de omgevende vegetatie, preciezere datering, ...?

Het onderzoeksdoel is succesvol bereikt indien de vraagstelling kan beantwoord worden. Het gefundeerd beantwoorden van de vraagstelling is dus het evaluatiecriterium voor de erkend archeoloog of het onderzoeksdoel met succes bereikt werd.

3.3 ONDERZOEKSSTRATEGIE

3.3.1 OPGRAVINGSSTRATEGIE

Voor de uitvoering van het veldwerk geldt de minimale bezetting beschreven in hoofdstuk 3.7. De veldwerkleider bezorgt wekelijks de wetenschappelijk begeleiding en de (inter)gemeentelijke dienst.

Qua strategie wordt verwezen naar de Code van Goede Praktijk. Hieronder worden een aantal zaken extra belicht.

Opgelegde vlakken mogen niet betreden worden met de kraan en/of ander zwaar materiaal.

Het veldwerk wordt dermate georganiseerd dat er efficiënt en wetenschappelijk verantwoord wordt opgegraven. Er wordt gestreefd naar een maximale afstemming van kranen en grondverzet enerzijds en opgravingsploeg(en) anderzijds.

Het staat de erkend archeoloog vrij om te bepalen of de opgraving zal gebeuren in één of meerdere opgravingsputten. De omvang van iedere put is dusdanig dat er een goed ruimtelijk inzicht is en dat alle plannen naadloos aansluiten tot één overzichtelijk plan van het hele terrein. De minimale breedte van een werkput bedraagt 20m. Wanneer gebouwplattegronden gedeeltelijk buiten het vlak van de aangelegde werkput liggen, dient de werkput uitgebreid te worden om de structuren in één geheel te kunnen onderzoeken. Ook bij het aantreffen van andere plattegronden dient zoveel mogelijk te worden getracht deze in één keer op te graven.

Er dienen maatregelen genomen te worden tegen overlast door regen- en of grondwater, die niet schadelijk zijn voor het bodemarchief. Voorafgaand aan het vlakdekkend onderzoek wordt het peil van het grondwater bepaald. Indien de registratie van sporen wordt gehinderd door een hoge grondwaterstand wordt er kaderbemaling voorzien.

Indien een spoor zich tegen de putwand bevindt wordt het werkputprofiel opgeschoond om de relatie tussen het spoor en de bodemhorizonten te registreren. Er wordt dagelijks voorzien in een volledige opmeting van sporen en werkputten. Dit betekent dat er dagelijks een recent en aangevuld grondplan aanwezig is.

Archeologische sporen worden na profielregistratie en staalname steeds in hun geheel uitgegraven. Kleinere structuren (o.a. greppels en paalkuilen) worden manueel uitgehaald. Diepe grachten en diepe kuilen kunnen machinaal uitgegraven worden. Het machinaal verdiepen gebeurt in lagen van hoogstens 5cm onder begeleiding van een archeoloog. Vondstmateriaal wordt steeds stratigrafisch of per diepteniveau ingezameld.

Indien meerdere pollenbakken gebruikt worden voor één profielname dienen de verschillende pollenbakken minimaal 10cm te overlappen. Alvorens de pollenbakken uit het profiel te verwijderen worden ze gefotografeerd en ingemeten. De geregistreerde lagen worden op de pollenbakken aangebracht. Beerputten en afvalkuilen worden bemonsterd en gezeefd met het oog op de analyse van het consumptiepatroon.

Sporen die snel dreigen te degraderen worden beschermd.

3.3.2 STRATEGIE VOOR STAALNAME EN CONSERVATIE

Waardering

Het is bijzonder moeilijk om in deze fase het aantal stalen en analyses in te schatten. De hieronder gepresenteerde waarderingen, analyses en hun aantallen zijn derhalve richtinggevend, het uiteindelijke aantal en het soort analyse kan in functie van de aangetroffen contexten afwijken.

Stalen genomen in het kader van natuurwetenschappelijk onderzoek worden gewaardeerd. Welke stalen worden gewaardeerd wordt beslist door de erkend archeoloog. Op basis van een eerste inschatting van de potentie van het ingezamelde materiaal om de onderzoeksvragen te beantwoorden stelt de erkend archeoloog door middel van een assessment een beargumenteerd waarderingsvoorstel op.

Meting:

- 8 VH waardering pollenstalen
- 8 VH waardering macroresten
- 8 VH waardering C14 stalen houtskool (of andere organische fracties zoals bijvoorbeeld verkoolde graankorrels)
- 4 VH waardering hout (dendrochronologie + houtdeterminatie)

Analyses en dateringen

Op basis van de resultaten wordt door de erkend archeoloog een analyseprogramma gemaakt van de stalen die relevant zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

- 4 VH analyse pollenstalen
- 4 VH analyse macroresten
- 6 VH analyse C14 stalen houtskool (of andere organische fracties zoals bijvoorbeeld verkoolde graankorrels)
- 2 VH waardering hout (dendrochronologie + houtdeterminatie)
- 2 VH fysisch antropologisch/crematieresten
- 2 VH anthracologisch onderzoek

Conservatie

Welke vondsten worden geselecteerd voor conservatie wordt beslist door de erkend archeoloog. Deze stelt een eerste degelijk beargumenteerd voorstel op.

- 2 VH conservatie aardewerk
- 2 VH conservatie metaal
- 2 VH conservatie glas
- 2 VH conservatie hout

3.3.3 STRATEGIE VOOR VERWERKING EN RAPPORTAGE

De determinatie van de vondsten gebeurt volgens bestaande en algemeen aanvaarde typologische classificatiesystemen, met verwijzing naar het gehanteerde systeem.

De resultaten van het natuurwetenschappelijk onderzoek worden bestudeerd in relatie tot de contexten waaruit de stalen genomen zijn en de interpretaties die zijn ontstaan tijdens het veldwerk worden bijgesteld.

Voor de rapportage wordt minstens de veldwerkleider-erkend archeoloog ingezet.

3.4 VOORZIENE AFWIJKINGEN TEN AANZIEN VAN DE CODE GOEDE PRAKTIJK

Er wordt geen afwijking ten aanzien van de Code Goede Praktijk voorzien.

3.5 GESCHATTE DUUR VAN DE OPGRAVING

Er worden 15 werkdagen voorzien voor een ervaren opgravingsploeg van 3 archeologen.

3.6 KOSTENRAMING VAN DE OPGRAVING

De opgraving wordt uitgevoerd door een erkend archeoloog (coördinatie en rapportage), veldwerkleider (dagelijkse leiding terrein, rapportage), assistent-archeoloog (permanent op terrein en rapportage) en een technisch medewerker. Indien de omstandigheden dit vereisen, zijn een conservator, materiaaldeskundige en aardkundige op afroep beschikbaar.

- Veldwerk: ca. 23.000 euro
- Rapportage (en verwerking): ca. 12.500 euro

Er wordt best een budget van ca. 10.000 euro gereserveerd voor de natuurwetenschappelijke analyses.

Deze kostenraming is gebaseerd op het uitvoeren van het archeologisch veldwerk en rapportage voor de duur van 15 werkdagen door minimaal 3 personen. De kosten voor de graafwerken en werfinfrastructuur maken geen deel uit van deze raming.

3.7 COMPETENTIES UITVOERDERS

Het veldwerk wordt uitgevoerd door minstens 2 gediplomeerde archeologen en 1 technische medewerker die permanent op de opgraving aanwezig zijn. Daarnaast wordt een aardkundige betrokken bij het veldwerk, deze dient op afroep beschikbaar te zijn.

De dagelijkse uitvoering van de opgraving ligt in handen van minstens:

- 1) Één veldwerkleider (onder begeleiding van een erkend archeoloog) met minstens 240 werkdagen opgravingservaring, waarvan minstens 60 werkdagen op landelijke sites met een zandig bodemtype
- 2) Één assistent-archeoloog met minstens 120 werkdagen opgravingservaring waarvan minstens 60 werkdagen op landelijke sites met een zandig bodemtype

Een van deze twee archeologen kan fungeren als assistent-aardkundige.

- 3) Één medewerker zonder specifieke diplomaveren

3.8 BEWARING VAN HET ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

Het archeologisch ensemble bestaat uit het geheel van archeologische artefacten en onderzoeksdocumenten. Zowel het digitale als materiële ensemble zal, conform de CGP, tijdelijk bewaard worden in het depot van de afdeling archeologie van ABO nv te Gent. Na het beëindigen van de verwerking en het opleveren van de rapportering, zal het archeologisch ensemble door de erkende archeoloog worden overgedragen aan de eigenaar, het erkende onroerenderfgoeddepot of de door de eigenaar bepaalde andere bewaarplaats (CGP 31.1). Dit zal in onderling overleg met de opdrachtgever gebeuren.

4 KWALITEITSCONTROLE EN ONDERTEKENING

Naam	Functie	Handtekening	Datum
Patrick Hambach	Director		01/12/2017
Toon Moeskops	Business Unit Manager		01/12/2017
Jan Coenaerts	Archeoloog/ Kwaliteitsverantwoordelijke		01/12/2017
Anouk Van der Kelen	Archeoloog/ Kwaliteitsverantwoordelijke		01/12/2017